

Vanha metsä, luonnonmetsä, alkumetsä

- *Metsälajien kokonaisuus, jota ihminen on korkeintaan hipaissut.*

Luonnonmetsän käsitettä tekee mieli avata valottamalla sitä vastakkaisen termin, viljelymetsän, kautta. Luonnonmetsä ja viljelymetsä ovat ekologisesti kaksi aivan eri asiaa. Viljelymetsä rinnastuu peltoviljelyyn, jossa muokattuun maaperään kylvetään tai istutetaan yhtä kasvilajia tavoitteena yhden puulajin biomassan maksimointi ja taloudellinen tuotto. Luonnonmetsän tavoitteena voi ihmisenäkökulmasta sanoa olevan luonnon monimuotoisuuden maksimointi, mikä toteutuu mahdollisimman vähäisen ihmisvaikutuksen kautta. Todellisuudessa luonnonmetsällä ei tietenkään ole muuta pyrkimystä kuin olla olemassa.

Luonnonmetsä on lukemattomien metsälajien kokonaisuus, omalakinen vuorovaikutusverkosto, jonka elämään ihminen ei ole puuttanut tai on korkeintaan hipaissut. Luonnonmetsä on enemmän kuin kolme puulajia.

Puut ovat kehys ja koti kaikelle sille muulle elämälle, tuhansille muille lajeille, mikä niiden varaan kutoutuu, kietoutuu ja ripustautuu. Luonnonmetsän kannalta puut ovat sitä tärkeämpiä, mitä vanhemmiksi ne elävät ja vielä tärkeämpiä, kun ne kuolevat. Mänty on jo eläessään monien lajien asuinsija, lepopaikka ja ruokavarasto, mutta kuoltuaan se on vielä tärkeämpi.

Metsänpohjalla sammalvällyissään makaava puuvanhus on mikroskooppisen elämän suurkaupunki, koti lukemattomille eliöille. Neljännes metsää asuttavista lajeista, noin 5000 lajia, on riippuvaisia lahoppuusta.

"Todellisuudessa luonnonmetsällä ei ole muuta pyrkimystä kuin olla olemassa".

Luonnonmetsässä mikään ei mene hukkaan. Puista putoavat kuolleet lehdet ja neulasen ovat pienten ja mikroskooppisten lajien ruokaa, eivät roskia. Myös lahoppu on ruokaa. Luonnonmetsässä jopa kolmasosa puuaineksesta on lahoppuuta.

Lahoppuella elävät lajit ovat aineiden kierrättämisen huippuammattilaisia, jotka huolehtivat siitä, että kaikki kuollut aines hajoo alkutekijöihinsä ja pääsee uusiokäyttöön. Lahoppuella elävistä lajeista parhaiten tunnettuja ovat lahottajasienet, kääväkkäät. Ne ovat paitsi puuaineksen lahottamisen erikoisasiantuntijoita, myös varsinaisia kulinaristeja, erikoistuneet tiettyihin puulajeihin ja tiettyihin lahoasteisiin.

"Puut ovat sitä tärkeämpiä, mitä vanhemmiksi ne elävät ja vielä tärkeämpiä, kun ne kuolevat".

Jotkut harvinaiset käväkäsajit eivät asetu maapuulle, jollei jokin tietty laji ole käynyt pehmittämässä ja esilahottamassa runkoa sitä ennen. Ametistin violetille liilakäävälle kelpaa vain kynsikääpien hieman mureuttama, vielä kuorellinen kuusimaapuu, kun taas aarnikäpää kasvaa vanhoissa kuusiaarnioissa, piilossa läpivettyneiden kuusimaapuiden alapinnalla. Salokäpää puolestaan mielii metsäpalossa hiiltynyttä, kovaa männynkylkeä.

Vanha metsä on vanhaa luonnonmetsää, mutta ei metsän kehityksen päätepiste. Vanhassa metsässä ajantaju muuttuu, mitattava aika lakkaa. Vanhan metsän ikää ei pysty määrittämään. Sen yksittäisten puuyksilöiden iän voi laskea vuosilustoista - tiedetään, että Etelä-Kuusamon vanhojen metsien alueella vanhin kairattu petäjä on ollut noin 670-vuotias - mutta itse metsän historia ulottuu vielä kauemmas aikaan, josta on säilynyt

vain myyttejä. Puuyksilöt taimettuvat, kasvavat ja kuolevat; vuodenajat, myrskyt ja metsäpalot kulkevat yli, mutta metsä pysyy.

*"Vanhassa metsässä ajantaju muuttuu,
mitattava aika lakkaa".*

Luonnonmetsä, ikimetsä, alkumetsä on ollut täällä ennen meitä ja ennen meidän esivanhempiamme, vuosituhansia ennen metsänviljelyn keksimistä. Kun männynsiemen itää luonnonmetsän sylissä, syntyy aina uusi, pisimmillään tuhatvuotinen valtakunta: 700 vuotta männynelämää taimesta kilpikaarnaiseen, lakkapäiseen ukkopetäjään, 200 vuotta harmaantuvana, pihkaisena kelona ja 100 vuotta maanpohjalla makaavana maapuuna, kunnes tästä puuyksilöstä muistuttaa vain sammalten, varpujen ja uusien männyntaimien peittämä pitkänomainen kumpu.

*"Närängänvaarassa eläneet ihmiset ovat ottaneet metsästä
tarvitsemansa, mutta jättäneet metsän".*

Luonnonmetsä voi olla myös nuori. Kun myrsky kaataa puita tai metsäpalo polttaa metsää, syntyy avoimia laikkuja, joihin kasvaa nuorta, lehtipuuvältaista luonnonmetsää. Tämä kehitysvaihe on tärkeä koivujen, raitojen ja haapojen uudistumisen kannalta. Luonnonmetsässä on samaan aikaan eri ikävaiheessa olevia metsikköalueita.

Luonnonmetsä on luonnontilainen, eli omien lakiansa hallitsema. Täysin luonnontilaiset metsät, joiden elämään ihminen ei ole lainkaan puuttanut, ovat hyvin harvinaisia. Etelä-Kuusamon vanhojen metsien alueella tällaisiakin on. Luonnonmetsä voi olla myös luonnontilaisen kaltainen, silloin kun ihmisen vaikutus on vähäinen. Närängänvaaran vanhat metsät ovat luonnontilaisen kaltaisia - vaarassa omavaraistaloudessa eläneet ihmiset ovat ottaneet metsästä tarvitsemansa, mutta jättäneet metsän.

*"Luonnonmetsä ei tarvitse ihmistä mihinkään,
mutta ihminen tarvitsee sitä".*

Luonnonmetsä on jotain muuta kuin tasavälein harvennettu, yhden puulajin talousmetsä tai mökkirannan harvaksi raivattu rantametsä, josta tuuli puhaltaa läpi. Syvällä luonnonmetsässä on sen sylissä ja suojassa, metsän läpi ei näe. Maisema ei avaudu yhdellä vilkaisulla, vaan kulkiessa avautuu aina jotain uutta. Luonnonmetsä on seikkailu, koska se ei ole ihmisen hallitsema. Se on epäjärjestyksen harmoniaa, jossa kuormitetut aistit saavat levätä.

Luonnonmetsä hyväksyy kaiken. Kaikki puulajit, niin männyt, kuuset, hies- ja rauduskoivut, haavat, raidat, pihlajat, tuomet, lepät kuin katajat ja kaikki niiden ikävaiheet. Puut ovat erikokoisia ja erikokoisia ja kasvavat siinä, mihin ne ovat itse asettuneet. Varttuessaan nuoret puut pyrkivät metsänpohjalta parhaansa mukaan järeämpien mittoihin, mutta niiden elämä on riittävä, vaikka ne eivät koskaan yltäisi latvuston kuningaspuiksi. Luonnonmetsässä puiden kasvua ei ohjata, vaan ne elävät metsän omien lakien mukaisesti.

Luonnonmetsä ei tarvitse ihmistä hoitajakseen. Luonnonmetsä ei tarvitse ihmistä mihinkään, mutta ihminen tarvitsee sitä. Luonnonmetsä hyväksyy kaikki lajit, myös ihmisen, satunnaisena kulkijana ja metsän vieraana. Luonnonmetsä osoittaa ihmiselle hänen paikkansa yhtenä muiden lajien joukossa.

*"Suuren haavan läsnäolon kuulee ja joskus myös haistaa
kauan ennen kuin sen näkee".*

Luonnonmetsä on moniaistinen kokemus. Suon laidalla kasvava raita herää ensimmäisenä keväeseen. Koko kukkiva raita surisee, kun talvihorroksesta

heränneet kimalaiskuningattaret tankkaavat sen latvuksessa mettä ja siitepölyä perustaakseen uuden pesän ja uuden kimalaisyhteisön.

Suuren haavan läsnäolon kuulee ja joskus myös haistaa kauan ennen kuin sen näkee. Haavan lehdet värisevät ja läpättävät toisiaan vasten pienessäkin tuulenvireessä, ja sen rungossa on kostealla säällä erottuva, raskaankirpeä ominaisuus. Nuoren haavan elämän äänen voi kuulla kevätaikaan, kun painaa korvansa sen vielä sileään runkoon: nesteiden virtaus rungossa saa aikaan pulputusta, ja tuulen natina latvaoksissa kaikuu rungossa kuin puurakenteisen laivan uumenissa.

Tuulella voi nojata selkensä nuoren, runsaslatvaisen puun runkoa vasten, sulkea silmänsä ja keinua tuulenkeinussa yhdessä metsän kanssa. Raidankin voi haistaa, jos sen runkoa asuttaa raidantuoksukääpä. Käävän voimakas aniksentuoksu leviää syksyisessä metsässä kymmenien metrien päähän. Koko metsä syttyy hehkuun, kun maisemassa näkyy yksittäisiä, punaisia pihlajanlatvuksia ja hehkuvankeltaisia koivuja. Syksyn hämärässä ihmisen mieli lepää hiljaa koivujen valossa.

Tiina Laitinen, biologi

